

Směřujeme k vyvanutí a měli bychom si to přiznat

VE STŘEDOVĚKU BYCH SKONČIL V POUSTEVNICKÉ SLUŽI, ŘÍKÁ FILOZOF A BIOLOG STANISLAV KOMÁREK

JIŘÍ PEŇÁS

Německo, které téměř rezignovalo na individuální mateřství, leží jako obrovská bezmocná kojící samice, k níž se může kdokoli přisát. To – mimo jiné zajímavé věci – říká s typickou dikcí biolog, filozof a spisovatel Stanislav Komárek, jedna z mála skutečně originálních postav pražského akademického světa. Lze si jej představit jako reinkarnaci buddhistického mnicha nebo čínského mudrce, který se shodou okolností vyskytuje na Vinohradech a na Přírodovědecké fakultě UK, ale jednou se vrátí na kosmické pláně Orientu.

Z roků, jejichž kulaté výročí se letos připomíná, se vás osobně týkal osmašedesátý. Je to už sice za námi, ale pamatujete si na 21. srpen?

Jistě, na ten si pamatuju velice dobře. Krylo se to s rodinným výletem do Prahy, kde jsem měl konečně navštívit vytoužené Národní muzeum: bydleli jsme v Jindřichově Hradci. A ač se to zdá nepravděpodobné, datum odjezdu bylo stanoveno na 21. srpna... Takže z preparátů nebylo nic. Dobře si vzpomínám na všeobecný zvuk skřípajících pásů a na to, jak jsem vyseřoval u rozhlasu a poslouchal. Na to, abych si přečetl politický komentář, to ještě nebylo, ale třeba Dikobraz jsem konzumoval intenzivně. Ostatně píšu o tom ve svých pamětech, které vyjdou někdy po Vánocích.

Vida, není to ale trochu brzy, psát v šedesáti paměti?

Rozhodl jsem se to sepsat pro jistotu dřív, než všechno zapomenou. Je to taková má snaha o obraz doby spíš než o snůšku drbů nebo osobních indiskrecí. Jmenování tam jsou jen ti, o kterých píšu v dobrém, třeba můj velký učitel Zdeněk Neubauer. V zásadě by se dalo říct, že to má tři těžiště, jako ostatně můj život: dětství na jihočeském venkově, osmdesátá léta ve Vídni a pak divoká devadesátá.

Jak na ta vzpomínáte?

Se zájmem a s nostalgií. To byla tak exotická doba, že k tomu není snad obdoby. My už žijeme ve zcela jiné éře.

V čem vidíte největší rozdíl od devadesátých let?

Devadesátá léta byla báječná léta pro dobrodružné povahy a pro ty, kteří rádi riskovali. To se o dnešku rozhodně říct nedá. Naopak naše doba je až úzkostlivě zajištěná. Přitom jsme přírodou uzpůsobeni na mnohem větší míru nesnází. Je třeba velmi nepravděpodobné, že až vyjdeme tady na Vinohradech na ulici, bude tam medvěd, smečka vlků nebo loupežníci. Také když půjdeme třeba na červenou, tak nám policie nanejvýš dá pokutu – místo toho, aby nás mučila, nebo dokonce zastřelila. Žijeme bezpečně.

Ruku v ruce s tím, čemu říkáte zajištění, existuje všeobecný pocit jakési úzkosti, představy, že to vše brzy skončí a my, tedy naše řekněme západní civilizace, se ocitne ve velkých nesnázích. A některé ty obavy mají své opodstatnění: klimatická změna, migrace... Ted' se právě díváme, že už dva měsíce skoro nepršelo. Tedy, dneska shodou okolností prší.

Tento rok byl skutečně klimaticky mimořádný, to snad nepamatuju. Na druhé straně my máme dojem, že máme právo na něco, jako je průměrné počasí. Něco podobného, jako když si doma nastavíme klimatizaci na dvaadvacet stupňů. Ale tak to prostě nefunguje a spíš si budeme muset zvyknout, že nás počasí bude stále více překvapovat. Ostatně je zajímavé, že se vším pokročilým modelováním nejsme schopni třeba v létě říct, zda zima na severní polokouli bude mírná, nebo studená. Vlastně jsme se v něčem nedostali dál než k odhadům venkovských babek podle slupek od cibule nebo podle mravenců.

Jiné je ale asi to, že poprvé má člověk pocit, že změnu počasí zavinil on. To v takovém 17. století,

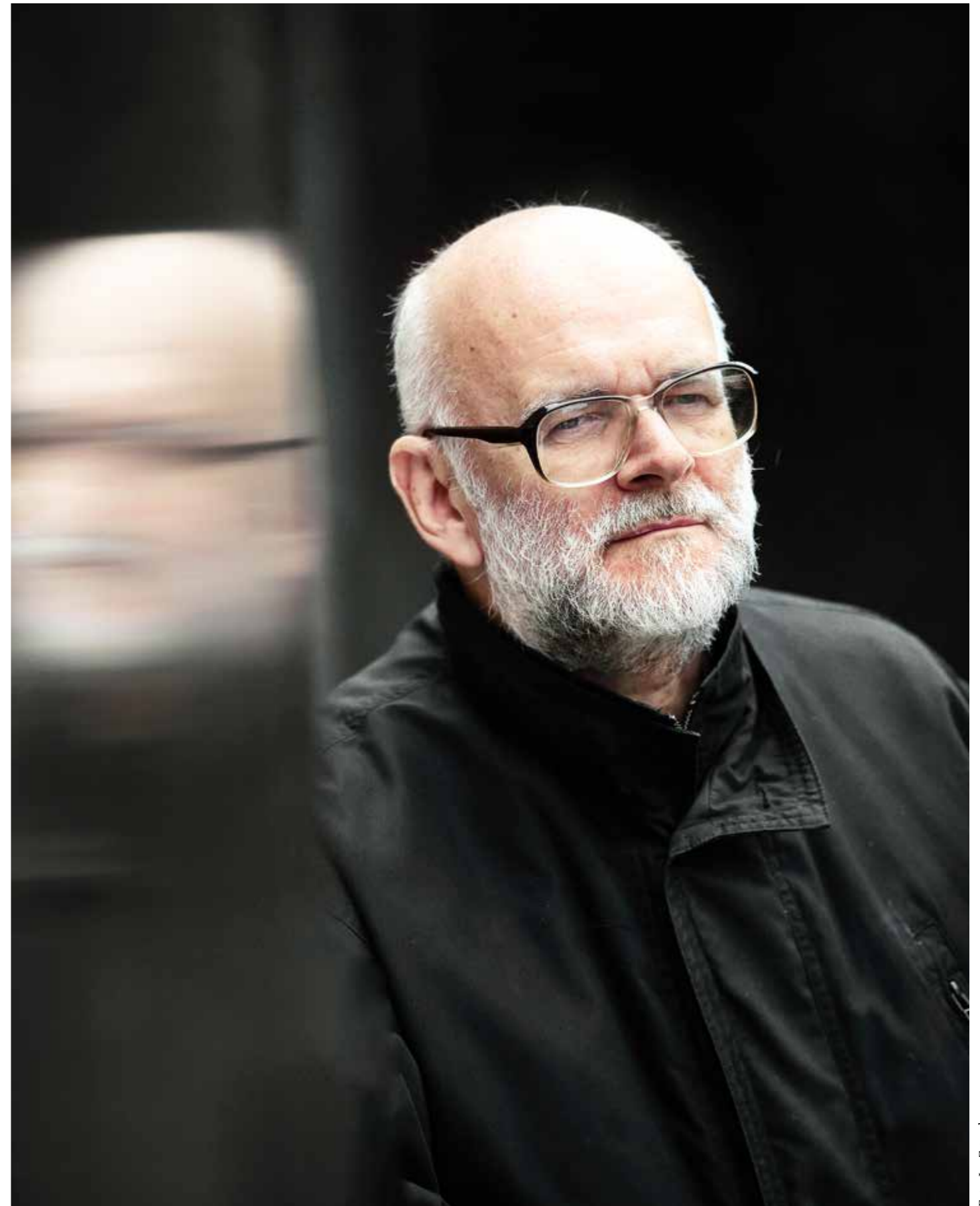

Foto: Jan Zatorský

**ANO, ČIŇANÉ ŘEKNOU:
SUCHOU RÝŽÍ JSME
JEDLI SEDMDESÁT
LET, MY SI TEĎ
KONEČNĚ CHCEME DÁT
VEPŘOVÉ.**

**když vrcholila malá doba ledová, nikoho nena-
padlo, že by za to mohl člověk. A nová je před-
stava, že by to také člověk mohl svým chováním
změnit.**

No, změnit by se to mohlo snad v případě, že by se zavedla nějaká celosvětová ekologická diktatura. Je ale otázka, jestli bychom si pak neříkali, zda to stálo za to. Všichni jsme četli Čapkovu *Válku s Mloky*. Proč není lidstvo schopné udělat alianci proti mlokům? Protože každý to s nimi má jinak. Ten s nimi obchoduje, tamten od nich odebírá sůl, jiný jim prodává kukuřici. Takže mloci zvítězí díky lidskému přičinění. Podobně se asi lidstvo neshodne proti globálnímu oteplování. Každý to chce jinak. Mě osobně vyděsilo vypalování pralesů, které jsem viděl v Peru. To je opravdu otřesný zážitek. Vypálí se prales, tři roky se tam něco pěstuje, pak se to změní v takovou špatnou pastvinu. Prales tam nebude stovky let... Přitom ti místní obyvatelé nemají na vybranou. Aby se uživil, potřebují ornou půdu, i když špatnou.

**To by byl asi úkol pro tu celosvětovou ekolo-
gickou diktaturu. Aby se v Amazonii nevypalo-
valy pralesy, aby si Indové nekupovali ledničky
s freonem, aby Čiňané nechtěli jíst maso.**

Ano, Čiňané říkají: Suchou rýži jsme jedli sedmdesát let, my si teď konečně chceme dát vepřové. V Číně už se mimochodem jí docela dobře. My máme náš standard za samozřejmost, zato jiným bychom ho chtěli upřít. Je to, jako když přijedou Češi do českého Banátu a nelíbí se jim, že tamní obyvatelé už nechtějí žít v chaloupkách a vyhánět za svítání dobytek na pastvu, ale touží po hnusných bytovkách a do práce chodit do chemické továrny. Nikdo nechce otloukat píšťaličky.

**Možná tak týden bych si píšťaličku třeba i ot-
loukal. Ale asi bych se pak rád vrátil do civiliza-
ce. Ale strach je přece z toho, jestli ta civilizace
vydrží.**

To je otázka, nad kterou si také lámou hlavu. Podívejte se, my žijeme v čase předlouhé ekonomické konjunktury, to je, jako by se stabilizovalo jaro a vyhlásilo se zákonem, že jaro bude už furt. Jistě, byla krize v roce 2008, ale to se dalo rychle do pořádku, vzpomeňme na krizi ve třicátých letech, to bylo nesrovnatelně horší. Řada lidí tuší, že to musí jednou skončit. Já jsem původem ze selské rodiny a tam se samozřejmě počítalo s tím, že jeden rok bude lepší, druhý horší a jednou za čas přijde skutečný průšvih. To bylo jako za středověku: když se hojně urodilo, udělal se masopust, když méně, tak se halt jedly otruby a lebeda. My žijeme v době permanentního celosvětového masopustu a máme o to větší strach,

protože víme, že kdyby jednou skončil, tak nebudou ani ty slupky z brambor.

**Ale třeba také ne. Na západě byl poslední hla-
domor ve 40. letech 19. století v Irsku a pak šla
civilizace stále vzhůru, i přes ty průšvihy válek
a krizí. Třeba ji jen podceňujeme a málo věříme.**

Je to možné. U nás nebyl ostatně hladomor od roku 1775, kdy Josef II. zavedl brambory.

**A pak myslím, že Západ má ještě jednu zvlášt-
nost. A totiž pocit viny. A ten je nejsilnější právě
u těch neúspěšnějších společností, u Skandináv-
ců nebo Němců, u nichž je to pochopitelné a kteří
s tímto pocitem pohlížejí na zbytek světa, vůči
němuž rozvírají nejvíce náruče.**

To je představa velmi stará a odvěká, že pokud nedáme trochu majetku potřebným, tak není požehnan. A na tom opravdu něco je. Je samozřejmě otázka, jakým způsobem se o to dělit. Pokud mluvíme o migraci, tak je myslím velkou iluzí myslet si, že ty lidi lze dělit na politické uprchlíky a migranty.

Myslíte?

Ano, vždyť to znám z vlastní zkušenosti, je to jako dělit je na tlusté a hubené. Pak je nutné říct, že Ženevská konvence o uprchlících je velmi pružná až elastická. Je tam formulace, že právo na azyl má ten, kdo je z politických, rasových či náboženských důvodů pronásledován nebo se může tohoto pronásledování důvodně obávat. To je možné použít na každého, kdo žije jen v trochu opresivním režimu.

**Ženevská konvence byla nastavena na jiné po-
měry a už vůbec nepočítala s tím, že se pohne
Afrika.**

A v té Africe se pohnou ti, kteří jsou na tom relativně lépe, neboť cesta do Evropy přes Saharu něco stojí. Jisté je, že se o to budou pokoušet, a nikdo neví, jak tomu zabránit. Někjaké záchytné tábory v Kyrenaice nebo na alžírském pobřeží? To by je asi musely evropské expediční jednotky nejdřív dobýt, což ale není moc reálné.

**Ale tam bychom je asi museli zadržovat násilím.
Oni přece chtějí do Evropy.**

Ta ale není nafukovací... Ale na druhou stranu vy- mírání a s tím je také třeba počítat. Já velmi dobře chápu pohnutky, které Afričany k tomu vedou, ale Afrika je velmi lidnatá a Blízký a Střední východ je také velmi lidnatý. Pak je tu představa, že ti migranti, kteří do Evropy přijdou, budou „sdílet naše hodnoty“, jako jakési adoptované děti. Ptám se, proč by měli? Aby také začali vymírat? Vždyť by byli blázni. Evropa se nachází ve zvláštní myšlenkové pasti a neví, jak z ní ven. Ale

já bych řekl, že největší problém nás Evropanů není v tom, že sem chtějí přijít cizinci, ale hlavní problém je, že se nerozmnožujeme.

**A nedalo by se to otočit a říct, že problém Afri-
čanů nebo Arabů je, že se rozmnožují až příliš?**

Možná, ale tomu my nemůžeme zabránit. Já jsem země subsaharské Afriky na vlastní oči neviděl. Byl jsem v Jižní Africe a na Madagaskaru, to ale nejsou typické africké země. Na tom Madagaskaru je běžné, že je v rodině šest až devět dětí a poměry jak za *Malého Bobše*. Všichni se tak trochu najedí, je tam kravka, pár slepic, nějaká zelenina, docela zdravý způsob života.

**Otázka je, zda to těm dětem bude stačit a nedají
se také na cestu.**

Mít víc dětí bylo ještě před pár generacemi běžné i v Evropě. Byl to přirozený způsob, jak se zajistit na stáří.

**Ale jakmile se téměř eliminovala kojenecká
úmrtnost, tak se Evropané stabilizovali na pár
dětích. To se v Africe nestalo. Tam naopak zá-
padní medicína vedla k strmé populační explozi.
Vlastně je to západní export.**

Bazální lékařská péče je relativně laciná. Očkovací séra, antimalarika a antibiotika nejsou tak drahá a vymýtí neštovice se podařilo. To je něco jiného než pak ty lidi uživit. I na tom chudém Madagaskaru se mi zdálo, že lékařská péče na nějaké úrovni funguje.

**Když mluvíte o té myšlenkové pasti, zahrnujete
do ní i Českou republiku? Tady se zdá, že je kon-
sensus migranty nepřijímat.**

I my budeme stát před problémem, kde vzít pracovní síly na činnosti, které se místnímu obyvatelstvu nebude chtít vykonávat – zatím přicházejí z Ukrajiny. Já jezdím často do Turecka. Tam je jen v Istanbulu skoro dva a půl milionu syrských uprchlíků. Domní-

**I MY BUDEME STÁT
PŘED PROBLÉMEM,
KDE VZÍT PRACOVNÍ
SÍLY NA ČINNOSTI,
KTERÉ SE MÍSTNÍMU
OBYVATELSTVU
NEBUDE CHTÍT
VYKONÁVAT.**

Odhady OSN říkají, že už v roce 2050 dosáhne africké obyvatelstvo počtu 2,5 miliardy. Foto: Reuters

**JEDNA VĚC PŘEŽILA
TŘETÍ ŘÍŠI V INTAKTNÍ
PODOBĚ: PŘEDSTAVA,
ŽE V NĚMECKU SE DĚLÁ
VŠECHNO NEJLÉPE.
OD OCHRANY MLŽŮ PO
OCHRANU MENŠIN,
OD PĚSTOVÁNÍ
REBARBORY PO
ENERGETICKOU
POLITIKU.**

vám se, že tím, že se z větší části musejí o sebe postarat sami, je to paradoxně lepší než v Německu, kde trvá rok, než můžou začít pracovat. A to je rozkládá a desocializuje. Je otázka, zda pak v tom Německu značnou plnit roli takového temného projekčního plátna, na které se promítají všechny frustrace většinové společnosti.

Toho se obává každý, kdo Německo trochu sleduje. Možná se toho obávají i Němci, jenomže jsou v té – vašimi slovy – myšlenkové pasti.

Německá mysl – a říkám to jako germanofil – tíhne k extrému. Tím se i liší od myšlení rakouského, které takové není. Jedna věc přežila třetí říši v intaktní podobě: představa, že v Německu se dělá všechno nejlépe. Od ochrany mlžů po ochranu menšin, od pěstování rebarbory po energetickou politiku. Já to docela dobře znám z osobní zkušenosti, chvíli jsem žil s jednou Němkou, která měla představu, že pojedje učit do Zimbabwe, jak se pěstuje maniok, protože Němci to vědí přece lépe. Myslela to dobře, Němci jsou většinou hodní lidé a myslí to dobře, ale ta představa, že Německo ví nejlépe, jak pomoci světu, byla a je nevyvratitelná. Podobné to mají Skandinávci: to dávání švédského modelu sociálního státu za vzor je asi posledním projevem víry v dominanci nordické rasy. Tam to dělají snad ještě lépe než v Německu.

Není zajímavé, že právě největší zastánci progresivních – genderových a feministických – trendů ve společnosti jsou největší příznivci migrace, která nutně do jejich země přiveze jevy, které jsou úplně v protikladu k jejich svetonázoru?

Zajímavé to je. Téměř zcela jistě je to nevědomá tendence uvést do původního stavu to, co jsme rozkramářili. Nevědomí je stará liška. Vzpomeňme ostatně na starý čínský symbol jinu a jangu, kde každý z těchto principů má v sobě už zárodek toho opačného, vlastně svého zániku. I v té Skandinávii cítí, že by to do toho pořádku chtělo trochu somálské spontaneity a zmatení. Dobře je to vidět právě na tom Německu, které téměř ztratilo ochotu se rozmnožovat, ale dováží ty, kdo naopak mají všechny ty vlastnosti, které se v Německu ztratily. Tedy víru v Boha, velkou rodinu s tradičním rozdělením rolí, rozumně mírný vztah k práci, žádné přemrštěné obavy z budoucnosti. Když nerostou v Německu pomeranče, tak se musejí halt také dovězt – osmanská říše kdysi také dovážela dělostřelecké umění i se západními dělostřelci. Jako by se mateřství, které přitom v Německu individuálně vymírá, a běda, kdo by ho chtěl propagovat, přestěhovalo na celý stát, který leží jako obrovská bezmocná kojící samice, k níž se může kdokoli přisát.

Chacha... A ještě to celé symbolizuje postava velké Matky-Mutti, matrony Merkelové, jež je sama o sobě bezdětná.

Jen bych znovu zdůraznil, že mám obdivný vztah k německé kultuře a mám Němce rád – ostatně žije tam můj syn a je vychován jako Němec.

Jedno dítě také ale není moc odpovědný přístup, když mluvíte o vymírání Evropanů.

Já nejsem dobrý příklad. Ve středověku bych skončil asi v nějaké poustevnické sluji nebo v klášterní cele. Ale to není typická životní dráha: poustevníků nemůže být osmdesát procent populace v žádné společnosti. Většina musí žít, abych tak řekl, normálně. Dnes by se měla výchova dvou a více dětí chápat jako plnohodnotné zaměstnání a měla by tak být i z daňových peněz placena. Co jen peněz se rozhází na rozmanité kulturní festivaly... Věřu si myslím, že budoucnost obyvatelstva je důležitější. Je vždycky nebezpečné, když společnost funguje ne díky těm principům, které se oficiálně zastávají, ale navzdory jim. U nás za komunismu byl vždycky k dostání chleba, ale to ne díky genialitě marxismu-leninismu, ale díky tomu, že předsedové družstev a ředitelé mlýnů a pekáren si udrželi trochu zdravého rozumu. V Albánii nebylo ani to. Podobně tak se dnes společnost obnovuje především na základě soukromého rozmaru, neboť z rodičovství mají lidé často jen škodu a musí to táhnout ze svého a se sebezapřením.

Není to ale přece jen trochu přehnané? Většina lidí nakonec má k rodině úctu a touží ji mít funkční a stabilní.

V moderní společnosti došlo k tomu, čemu říkám čtyři oddělení, přičemž všechno to mělo svůj rozumný důvod. Za prvé došlo k oddělení sexu od rozmnožování antikoncepcí, za druhé oddělení zajištění ve stáří od počtu a kvality dětí penzijním systémem, za třetí oddělení obživy od práce sociálním systémem a za čtvrté oddělení sociálních vztahů od přímého setkávání internetem. A tyto čtyři věci namíchané do sebe dávají dohromady dosti toxický koktejl, ve kterém se jednou všichni zadusíme. V takové situaci už je nutná nějaká intervence státu, minimálně rodičovství propagovat. Jenže sám si představte, kdyby stát nechal vytisknout plakáty s nějakým hezkým miminem a otázkou „Máte už také takové?“. Určitě by se někdo hned ozval, že je to „fašismus“, takže si to dobře rozmyslíte. Ale to se pak připravme na to, že brzy uslyšíme adhán, volání k modlitbě, z ochozů svatovítské mešity. A stane se tak po právu. Protože kdo nemá chuť a vůli dále trvat, dává tím najevo, že jeho způsob fungování je prostě pro kočku. Koneckonců v každé společnosti mnoho věcí fungovalo navzdory oficiálním stanoviskům a pří-

kazům, a nikoli díky nim. Nějaký Koperník, kanovník kdesi v Toruni, si cosi smolil o heliocentrickém systému a také z toho oficiální místa neměla velkou radost. Jenže co kde obíhá, je víceméně otázka akademická, zatímco kdo bude obíhat kolem nás za padesát let, je otázka na tělo a vitální. Kdybych se jako biolog zeptal studentů v prvním ročníku, milé děti, dvě populace žijí vedle sebe, jedna se množí, druhá nemnoží, jak to s nimi dopadne? To by uhadli věru brzo.

Občas je ze strany kritiků západní civilizace slyšet: No a co? Však tu už byla dost dlouho, má toho hodně na svědomí, tak odchází ze scény.

Možná přichází nový věk... Ale pak je tuplem bláznivé třeba chránit každého modráška, kterého pozná jeden z deseti tisíc, či každý gotický sklep. No a co? Vždycky je otázka, nad čím to řekneme... Slunce jednoho dne vyhasne. No a co? Naše civilizace zanikne. No a co? Nad vším lze říct: No a co? Nic se nikdy nestane. Můžeme Staré Město pražské vybourat a udělat tam downtown s bankami. No a co? Staré kamení, které k ničemu není. Císař Josef II. nechal zrušit klášterní knihovny a prodával staré knihy na váhu kramářům, kteří z nich dělali kornouty na koření. No a co? Byly to pověry a pepř se do něčeho sypat musí. Takto lze přistoupit k čemukoli. Lidé? Vždyť je to vřed na tváři planety, které by bylo určitě lépe jenom s tygry a antilopami.

Znáte to, jak se potkají v kosmu dvě planety a jedna říká té druhé: Ahoj, jak se máš? Vypadáš nějak sklesle... Ta druhá říká: Ale, chytla jsem lidi... A ta první: Z toho si nic nedělej, to brzy přejde.

Ano, to přejde. Naše ambice, abychom udělali něco, co nás přetrvá, jsou opravdu z tohoto pohledu absurdní. I když se budeme snažit a půjde to dobře, tak o padesát, o sto let? Vždyť je to směšné.

STANISLAV KOMÁREK (NAR. 1958)

Biolog, filozof, spisovatel, cestovatel. Zabývá se dějinami biologie, vztahem kultury a přírody, etologií a biologickou estetickou. Vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze, v roce 1983 emigroval do Rakouska. Od roku

Vy jste sice jungián, ale jistě znáte Freudovu úvahu o pudu smrti... On to psal za první světové války a měl k tomu důvod. Může se projevat pud smrti i v hlubokém míru?

Ano, Evropu posedl pud smrti. To je patrné na mnoha projevech. V roce 1914, kdy jej Freud formuloval, to byla agrese vůči ostatním, nyní je destruktivní chování vůči nám samým. Ne že by na tom něco nebylo. Buddha říkal, že je lépe nebyti než býti a vyvanouti než se znova inkarnovati. Pak by ale bylo dobré mít kuráž si to přiznat. Přiznat, že toužíme po nebytí a že národu nebo státnímu celku je lépe, kdyby nebyl, než byl. V Buddhově době to nebylo reálné, protože nebyla antikoncepce, takže se buddhisté vesele rozmnožovali. Realizovat to mohli jen mniši, kteří to měli zakázáno, stejně jako měli zakázáno věnovat se zemědělství. Pokud chceme tedy navázat na Buddhovo dědictví, bylo by dobré říci to veřejně. Ono by se toho mnoho lidí zaleklo. Stále vykřikujeme: „Život, jsme pro život!“ a přitom mílovými kroky směřujeme k vyvanutí.

Třeba je to všechno, o čem mluvíme, jinak a všechno dopadne dobře, i když – co je to vlastně dobře?

Každá pravda sestává ze dvou polopravd, tak jako se každá přímka skládá ze dvou polopřímek. Tak je to většinou i v politice, že jedna strana drží jednu část pravdy, druhá druhou. Proletariát je z jedné strany masa chudáků, kteří jsou odírání nelítostným kapitálem, z druhé strany to jsou nemakačenkové, kteří hledí jen na to, kde by k jaké podpoře přišli. Nebo malé dětátko je z jedné strany malý růžový andělek, z druhé strany řvoucí páchnoucí fakan. Skutečnost je vždy panoramatická, jenom my ji nedokážeme tak vidět. Ale bez toho to nejde. Přitom to málokdo dokáže. Důkazem toho jsem i já, když vám dávám tento rozhovor, protože pravý mudrc mlčí, žije skryt a nerozpráví do magnetofonu. ■

**PAK BY ALE BYLO
DOBRÉ MÍT KURÁŽ SI
TO PŘIZNAT. PŘIZNAT,
ŽE TOUŽÍME PO NEBYTÍ
A ŽE NÁRODU NEBO
STÁTNÍMU CELKU JE
LÉPE, KDYBY NEBYL,
NEŽ BYL.**